

Baltijos dangaus sargyboje: Karinių oro pajėgų indėlis į NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse

Srž. Margarita Klimienė
*Karinių oro pajėgų vadovybės
Vado asmeninio štabo viešųjų ryšių specialistė*

Anotacija

Straipsnyje analizuojama Lietuvos karinių oro pajėgų (KOP) integracija į NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse, pabrėžiant šios misijos strateginę svarbą regioniniam saugumui ir Aljanso kolektyvinei gynybai. Aptariama misijos raida nuo jos pradžios 2004 m., išskiriant esminius geopolitinius įvykius, tokius kaip 2014 m. Krymo aneksija, ir jų įtaką NATO veiksmams regione. Detaliai nagrinėjamas KOP vaidmuo užtikrinant oro erdvės saugumą, įskaitant logistinę ir techninę paramą sąjungininkų kontingentams, veikiantiems Šiaulių aviacijos bazėje. Taip pat analizuojamas technologinis bendradarbiavimas ir operacinė sąveika su NATO partneriais, atskleidžiant KOP indėlį į bendrą oro gynybos planą.

Saugi oro erdvė – tai pirmasis valstybės suvereniteto bastionas, kurio nesankcionuotas pažeidimas reiškia tiesioginę grėsmę taikai ir nacionaliniam saugumui. Baltijos valstybių dangus – tai NATO rytinio flango priešakinė linija. Lietuvos, Latvijos ir Estijos oro erdvių suverenumas reiškia kur kas daugiau nei tik Baltijos valstybių ir išskirtinių ekonominių zonų ribas – tai NATO oro erdvė, kuri nuolat saugoma NATO sąjungininkų ir Lietuvos karinių oro pajėgų (toliau – KOP).

Kaskart, išgirdę skrendantį NATO naikintuvą, instinktyviai pakeliame akis į dangų – ne tik dėl girdimo galingo garso, bet ir iš susidomėjimo, susižavėję sekame jį akimis, suvokdami, kad tai – saugumo simbolis mūsų oro erdvėje. Tačiau už šio simbolio slypi sudėtingas ir nepertraukiamas daugybės specialistų darbas. Tam, kad naikintuvas galėtų pakilti ir tiksliai vykdyti užduotis, KOP Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdybos Oro erdvės kontrolės centro kariai kartu su NATO sąjungininkais realiu laiku stebi ir analizuoja situaciją, prisidėdami prie bendro Aljanso oro erdvės vaizdo kūrimo. Svarbų vaidmenį atlieka naikintuvų valdymo karininkai, paieškos ir gelbėjimo orlaivių įgulos bei operacijas palaikantis personalas. Jų visų profesionalumas ir bendradarbiavimas yra kolektyvinio darbo ir besąlyginio pasitikėjimo sintezė, kur kiekviena grandis yra vienodai svarbi misijos sėkmei. Visa tai iliustruoja faktas, kad vien 2023 m. NATO oro pajėgos Europoje daugiau nei 300 kartų kilo perimti Rusijos karinių orlaivių, dažniausiai Baltijos jūros regione. Šie skaičiai iškalbingai primena, kokia svarbi yra oro erdvės kontrolė šiuolaikinėje geopolitinėje aplinkoje. NATO oro policijos misijos tapo nuolatinis taikos meto Aljanso išsipareigojimu saugoti sąjungininkų padangę, jos veikia kaip atgrasymo priemonė. Kartu tai yra vienybės ir solidarumo demonstravimas, kai šalys padeda viena kitai užtikrinti saugumą.

Būtent šiame kontekste KOP bendradarbiavimas su NATO sąjungininkais yra viena svarbiausių Lietuvos integracijos į kolektyvinės gynybos sistemą formų. Toks bendradarbiavimas ne tik užtikrina valstybės oro erdvės saugumą, bet ir stiprina tarptautinę karinę bendradarbiavimą. NATO oro policijos misija Baltijos šalyse yra esminis pavyzdys, kaip praktiškai veikia Aljanso solidarumo principas. Šiame straipsnyje apžvelgiama šios misijos raida ir KOP vaidmuo joje, pateikiamos išvalgos, atskleidžiančios praktinius bendradarbiavimo aspektus bei technologinės partnerystės potencialą ateities oro erdvės gynybos architektūroje.

NATO oro policijos misijos pradžia: nuo idėjos iki realybės

Bendradarbiavimas dėl NATO oro erdvės gynybos prasidėjo dar Šaltojo karo metais. 1961 m. įkurta integruota oro erdvės gynybos sistema tapo pamatu bendrai oro policijos koncepcijai. Po Šaltojo karo saugumo architektūra kito: iširus Varšuvos pakto blokui, dauguma naujų NATO narių Rytų Europoje neturėjo modernių karinių oro pajėgų arba išvis jų neturėjo. Vis dėlto NATO principas buvo aiškus: sąjungininkų oro erdvės vientisumas turi būti saugomas, nesvarbu, ar pati šalis turi naikintuvų [1]. Taip atsirado bendros oro policijos misijos taikos metu, padedančios silpnesnėms kariinėms oro pajėgoms prižiūrėti oro erdvę. Tai ypač aktualu tapo Baltijos šalims.

Baltijos valstybių oro erdvės apsauga 2004 m. tapo prioritetiniu NATO uždaviniu, kai šios trys šalys įstojo į Aljansą [2]. Estija, Latvija ir Lietuva atsidūrė strategiškai jautrioje padėtyje, būdamos tarp Rusijos (įskaitant Kaliningrado sritį) ir Baltarusijos, tačiau neturėjo savų naikintuvų ar modernios oro erdvės gynybos. Rusijos karinių oro pajėgų lėktuvai ėmė beveik kasdien skraidyti šalia Baltijos šalių oro erdvės, neretai be radiolokacinių atsakiklių (transponderių) signalų, be skrydžio planų, neužmegzdami ryšio su oro eismo kontrolieriais, nors to reikalauja tarptautinės taisyklės. Tokie neidentifikuoti skrydžiai kelia grėsmę tiek kariniam, tiek civiliniam eismui. NATO duomenimis, Rusijos karo lėktuvai dažnai skrenda neįsijungę atsakiklių, nesuderinę planų ir nepalaidydami ryšio su civiline kontrole [3].

Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Baltijos šalims oficialiai tapus NATO narėmis, buvo priimtas sprendimas dislokuoti Aljanso oro policijos kontingentą. Pirmoji misija prasidėjo 2004 m. kovo 29 d., kai į Šiaulių aviacijos bazę atskrido Belgijos karinių oro pajėgų naikintuvai F-16 (žr. 1 pav.).

1 pav. Pirmieji naikintuvai F-16 Šiauliuose
Antano Gedrimo nuotrauka

Misijos pradžia neapsiėjo be iššūkių. Pirmasis NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse vadas gen. mjr. Haroldas Van Pee prisimena: „Turėjome dar dvi dienas, t. y. 48 valandas, papildomiems avariniams remonto darbams atlikti ir reikiamiems techniniams susitarimams pasirašyti. Galiausiai nusprendžiau pasitikėti Lietuvos valdžios institucijomis, kurios visus pažadus ištesėjo, ir po 48 valandų nusileido pirmieji lėktuvai F-16“ [4].

Iš pradžių NATO oro policijos misija Baltijos šalyse buvo traktuojama kaip laikina, o jos mandatas kas kelerius metus buvo pratęsimas. Vis dėlto didėjant supratimui apie misijos svarbą, 2012 m. vasario 8 d. Šiaurės Atlanto Taryba nusprendė pratęsti Baltijos oro policijos misiją neribotam laikui (su periodinėmis peržiūromis). Tais pačiais metais NATO viršūnių susitikime Čikagoje ši misija buvo įvardyta kaip pavyzdinis „išmaniosios gynybos“ projektas, demonstruojantis, kad bendras pajėgumų telkimas naudingas visam Aljansui [5]. Baltijos oro policijos misija, iš laikino sprendimo tapusi nuolatinė, sulaukė vis platesnio sąjungininkų indėlio – per du dešimtmečius ją rotacijos būdu vykdė net 17 skirtingų NATO šalių. Tai rodo, kad Baltijos šalių padangės apsauga tapo viso Aljanso reikalu, o ne vien regionine užduotimi (žr. 2 pav.).

2 pav. Simbolinis Baltijos oro erdvės rakto
perdavimas kontingentų vadams
Alfredo Pliadžio nuotrauka

Karinių oro pajėgų funkcijos ir integracija į NATO oro policijos struktūrą

KOP nuo pat misijos pradžios aktyviai palaiko oro policijos operacijas. Viena svarbiausių jų užduočių – užtikrinti visapusišką logistinę ir techninę paramą NATO kontingentams, rotuojamiems Šiaulių aviacijos bazėje. Tai apima infrastruktūros parengimą, kuro tiekimą, aerodromo priežiūrą, ryšių bei saugumo užtikrinimą. KOP ne tik vykdo praktines funkcijas, bet ir dalyvauja bendrose pratybose, susitikimuose, koordinuoja veiksmus su NATO jungtinių oro operacijų centru Udeme, Vokietijoje. KOP yra visapusiškai integruotos į NATO oro erdvės stebėjimo sistemą per Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės centrą Karmėlavoje. Tai yra regioninės Baltijos šalių oro erdvės stebėjimo sistemos (BALNET) dalis. „Dabar trys Baltijos valstybės per savo kontrolės ir pranešimų centrus, per karinius radiolokacinius postus yra visiškai įtrauktos į savo oro erdvių stebėjimo ir kontrolės procesus“, – pabrėžė tuo metu Jungtinių oro operacijų centrui Udeme vadovavęs gen. mjr. H. Van Pee, kalbėdamas apie Baltijos šalių integraciją į bendrą NATO oro

erdvės stebėjimo sistemą [4]. Tai reiškia, kad Lietuva, Latvija ir Estija kartu su sąjungininkais realiu laiku keičiasi radarų duomenimis, taip užtikrindamos bendrą atpažintą oro erdvės paveikslą (angl. *Recognized Air Picture*), kuris atitinka NATO standartus.

KOP per daugelį rotacijų užsitarnavo patikimo šeimnininko vardą – Lietuvoje dislokuoti JAV, Vokietijos, Lenkijos, Belgijos ir kitų šalių pilotai visuomet sulaukdavo aukščiausio lygio logistinio ir techninio palaikymo. Tačiau KOP neapsiribojo tik tūpimo tako nuvalymu, kad svečių lėktuvams būtų patogų nutūpti. Nuo pat misijos pradžios KOP tikslas buvo aktyviai dalyvauti ir prisidėti kaip partneriams.

Ryškus misijos pajėgumų stiprinimo ir integracijos pavyzdys – 2023 m. Lietuvoje, Kazlų Rūdos poligone, surengtos svarbios pratybos. Pirmą kartą NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse naikintuvai (tuo metu – Prancūzijos naikintuvai „Rafale“) treniravosi kartu su Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų (toliau – SOP) kariais, vykdydami bendrus kovinius šaudymus (žr. 3 pav.). Šios pratybos žymėjo svarbų kokybinį pokytį misijos veikloje: įprastas oro erdvės stebėjimo ir patruliavimo funkcijas papildė reali oro paramos sąveika su antžeminėmis pajėgomis. Vykdyti koviniai šaudymai tapo ne tik sudėtingų karinių veiksmų treniruote, bet ir aiškiu signalu, rodančiu sąjungininkų oro pajėgų gebėjimą tiksliai ir koordinuotai veikti kartu su Lietuvos kariais. Nors pratybos vyko laikantis visų saugumo reikalavimų, jų strateginė reikšmė yra neabejotina, nes oro policijos misiją vykantis kontingentas pirmą kartą treniravosi teikti realią kovinę paramą antžeminėms pajėgoms, peržengdamas įprasto reagavimo ar stebėjimo ribas. Tokios bendros treniruotės stiprina sąjungininkų ir nacionalinių pajėgų operacinį suderinamumą, didina tarpusavio pasitikėjimą ir gerina pasirengimą bendriems gynybos veiksams realiomis sąlygomis.

3 pav. NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse
vykdančios Prancūzijos naikintuvai „Rafale“

Straipsnio autorės nuotrauka

Dabartinė situacija ir tolesnė raida

2014 m., po Krymo aneksijos, NATO sustiprino oro policijos misiją Baltijos jūros regione dislokuodama papildomų naikintuvų Estijoje ir Lenkijoje. Be nuolatinės bazės Šiauliuose, tais metais buvo įkurta antra nuolatinė NATO oro policijos misijos dislokavimo vieta – Emario bazė Estijoje. Kurį laiką iš Lenkijos bazės papildomai patruliavo sąjungininkų naikintuvai – tai buvo laikina atgrasymo priemonė. Šie sprendimai parodė, kad NATO oro policija neapsiriboja vien taktiniu reagavimu, ji yra ir esminė strateginio atgrasymo dalis, demonstruojanti Aljanso ryžtą reaguoti į bet kias grėsmes regione.

Šiuo metu NATO oro policijos misija Baltijos šalyse vykdoma nuolatinėmis rotacijomis iš kelių bazių. 2023 m. NATO viršūnių

susitikime Vilniuje sąjungininkai sutarė dar labiau stiprinti integruotą oro gynybą rytiniame flange, todėl, be nuolatinės oro policijos misijos, numatyta papildomai didinti oro gynybos pajėgumus regione. 2024 m. kovo mėn., dėl tako remonto laikinai uždarius Emario bazę Estijoje, NATO oro policijos misijos naikintuvų kontingentas buvo dislokuotas Lietuvoje, Estijoje ir pirmą kartą – Latvijoje, Lielvardės aviacijos bazėje. Taip visos trys Baltijos valstybės tapo priimančiosiomis misijos šalimis, o Lielvardės aviacijos bazė įrodė galinti priimti NATO naikintuvus. Nors ši plėtra laikinai padidino reagavimo greitį ir lankstumą, nuo 2024 m. lapkričio NATO naikintuvai Latvijoje jau nebedislokuojami.

Naujausiame rotacijos cikle Lietuvoje, prasidėjusiame 2025 m. kovo 31 d., NATO oro policijos misiją Baltijos šalyse vykdo Lenkijos ir Rumunijos karinių oro pajėgų kontingentai, patruliuojantys su naikintuvais F-16 „Fighting Falcon“. Ši Lenkijos ir Rumunijos pajėgų misija yra jau 69-oji rotacija nuo NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse pradžios 2004 metais. Misijos rotacijos ne tik prisideda prie oro erdvės saugumo, bet ir užtikrina NATO narių bendrų operacijų suderinamumą bei gebėjimą veikti kaip vieninga organizuota jėga. KOP vaidmuo lieka esminis – tiek kaip partnerių, sudarančių sąlygas, tiek kaip dalyvių operacinėse grandyse.

KOP dalyvavimas NATO oro policijos misijoje – tai ne tik praktinė karinio bendradarbiavimo išraiška, bet ir Lietuvos visapusiško įsitraukimo į tarptautinio saugumo architektūrą patvirtinimas. Per du misijos dešimtmečius Šiaulių aviacijos bazė tapo simboliu NATO solidarumo tašku, o KOP – neatsiejama šios misijos dalimi. Atskirų vadų įžvalgos liudija, kad Lietuva iš pasyvios stebėtojos virto aktyvia kolektyvinės gynybos dalyve, pasirengusia prisidėti prie bendrų tikslų įgyvendinimo. NATO oro policijos misija Baltijos šalyse išlieka gyvybiškai svarbiu kolektyvinės gynybos mechanizmu, o KOP indėlis užtikrina, kad sąjungininkų pastangos būtų efektyviai palaikomos vietoje. Žinoma, nuolatinis misijos vykdymas ir stiprinimas kelia ir iššūkių: būtina nuolat investuoti į Šiaulių ir kitų bazių infrastruktūros modernizavimą, užtikrinti aukšto lygio kibernetinį saugumą ir lanksčiai prisitaikyti prie kintančios saugumo

aplinkos bei naujų grėsmių. Žvelgiant į ateitį, galima prognozuoti, kad Lietuva ir toliau stiprins savo pajėgumus (tiek infrastruktūrinius, tiek technologinius), prisidėdama prie NATO oro gynybos iniciatyvų, o tai reiškia, jog ir taikos metu, ir kilus krizei mūsų valstybės padangė neliks be sąjungininkų dėmesio (žr. 4 pav.). KOP patirtis bendradarbiaujant su NATO sąjungininkais oro policijos misijoje Baltijos šalyse liudija apie realią Aljanso vienybę. Turima patirtis patvirtina, kad kolektyvinė gynyba veikia tik tada, kai kiekviena jos grandis – nuo nacionalinių pajėgumų iki tarptautinių įsipareigojimų – yra patikima ir tvirta.

4 pav. NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse naikintuvai
Straipsnio autorės nuotrauka

Bibliografija

1. NATO Air Policing. *NATO.int*, 2024, August 1. Prieiga per internetą: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm#:~:text=NATO%20member%20countries%20provide%20the,five%20regional%20air%20policing%20missions
2. Budginaite-Froehly, J. NATO Air Defense Systems to Secure Baltic Skies. *Cepa.org*, 2024, May 30. Prieiga per internetą: <https://cepa.org/article/nato-air-defense-systems-to-secure-baltic-skies/>
3. Scrambles by NATO Jets Against Russian Aircraft up More Than 20 % – Source Says. *Reuters*, 2024. Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/world/scrambles-nato-jets-against-russian-aircraft-up-more-than-20-source-says-2024-05-16/>
4. Bendikas, M. Pirmasis NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse vadas: buvome arti to, kad susikrautume lagaminus ir tiesiog grįžtume namo. *15min.lt*, 2024 m. balandžio 2 d. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/pirmasis-nato-oro-policijos-misijos-baltijos-salyse-vadas-buvome-labai-arti-to-kad-susikrautume-lagaminus-ir-tiesiog-griztume-namo-56-2217594>
5. Extension of the NATO Air Policing Mission in the Baltic States. *PISM Bulletin*, 2012, No. 88 (421). Prieiga per internetą: www.files.ethz.ch